

“ŞEYTANAT” ve TÜRK DÜNYASINDA BİRLİK

Yard.Doç.Dr. Fatma AÇIK*

Özet

İnsanın ve toplumun birikimini oluşturan üç temel kaynak; din, sanat, ilim yirminci asrın başlarında Türk aydınlarının önemle üzerinde durdukları konuların başında gelmektedir. Sanatın bir kolu olan edebiyat yirminci asrın başlarında olduğu gibi günümüzde de Türk devlet ve toplulukları arasında kültür birliğinin sağlanmasında önemli bir rol üstlenmiştir. Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla Türkistan’ın yeniden yapılanma sürecinde şair ve yazarlar milli benlik ve kimlik arayışı içerisinde karşılaştığı sorunlara yerli ve ilmi düşüncenin hakim olduğu cevaplar bulmaya çalışmaktadır.

Türkistan’ın günümüzde karşılaştığı sorunlara dikkat çeken günümüz yazarlarından biri olan Tahir Malik üç cilt halinde yazdığı “Şeytanat” adlı romanında; hak, adalet, din, eğitim, bilim, dostluk, sosyalizm, kapitalizm, vatan sevgisi, kayta kurş yılları, durgunluk dönemi ve Fergana Vadisi’ndeki Mayıs 1989 olaylarını ele almıştır.

Bu bildiri de romanda ele alınan konulardan biri olan Türkistan’ın birliği ve bu birliği bozma yolunda atılan adımların yazarın kaleminden dile getirilecek ve yazarın roman kahramanlarından Enver’in vasıtasıyla ortaya koyduğu; “*Şunu iyi bilmek gerekir ki, bütün Türkistan halkı birleşse, kan dökülmez. Topraklarımız da taksim edilmez. Din de gelişir. Bin kere eyvah ki eyvah, ihtilaf etmek için ittifak ettik ve ihtilafız. Bu sebeple bedbaht olduk. Bütün Türkistan ittifak etse on beş milyonluk bir kuvvet bir araya gelir ki, bu yeri göğü titretir.*” şeklindeki bu ve benzeri çözüm teklifleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Edebiyat, Türkistan, birlik ve Şeytanat

Giriş

Türk coğrafyasında romanın başlangıç dönemi olan XIX. asırdan günümüze gelene kadar, kendi oluşum ve gelişim sürecini tamamlarken, romancılar, zaman zaman temel kaynak olarak tarih bilimi ile roman arasında sıkı ortaklıklar kurmak durumunda kalmışlardır. Özbek Edebiyatı’nda 20. asrın ilk çeyreğinden altmışlı yıllara kadar çok az roman yayımlanmıştır. Bu romanlarda konu Kuçkarteev’in ifadesiyle; “Özbek romancılığında ilk önce kaleme alınan ve daha sonraları tekrar tekrar başvuru konu, tarih konusudur” (Kuçkarteev sayfa 100). Mesela Aybek’in “Nevai” (Timurlular dönemini ele almakta), Adil Yakupov’un “Uluğbek Hazinesi” ve “Köhne Dünya”, Pirimkul Kadirov’un “Yulduzlı Tünler” (Babür’ün hayatını ele almakta) örnek gösterilebilir.

Altmışlı yıllardan sonra siyasî hava biraz yumuşadıktan sonra, roman Özbek edebiyatında önemli bir yer edinmiştir. Karalama siyasetinin kurbanları hakkında

* Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Türkçe Eğitimi Bölümü, Teknikokullar/ Ankara, Türkiye, fatmaacik1@yahoo.com, Tel. No: 05335722534, İş No: 03122028343, Faks No: 03122228483

Şuhret'in "Altın Zenglemes" (Altın Paslanmaz) ve Şükrulla'nın "Kefensiz Kömilgenler" dikkat çekicidir.

Adil Yakup'un "Diyanet" (Vicdan) ve "Ak Kuşlar Apak Kuşlar" (1988), Seid Ahmet'in "Cimciticlik" (Sessizlik), Murat Muhammet Dost'un "Lalezar" romanları durgunluk döneminin problemlerini ele almıştır. II. Dünya Savaşı'nın cephe arkasını anlatan Aybek'in "Kuyaş Karaymas" (Güneş Kararmaz), Şuhret'in "Şinelli Yıllar" (Üniformalı Yıllar), Adil Yakup'un "Er Başığe İş Tüşse" (Yiğit Başına İş Düşünce), Seyid Ahmet'in "Ufk" adlı romanları bunlar arasındadır.

Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla yeniden yapılanma sürecini yaşayan Türkistan halkı, her alanda olduğu gibi edebî sahada da yeni bir döneme girmiştir. Bu süreç bir yandan coşkuya dayanırken diğer yandan sorgulamaları, tereddütleri, örtüşmezlikleri ve eski birikimleri de beraberinde getirmiştir. Modern Özbek edebiyatının önemli isimlerinden olan Tahir Malik tarafından kaleme alınan toplumsal içerikli "Şeytanat" romanında bu sürecin yukarıda belirtilen özellikleri açıkça yansıttığı görülmektedir.

"Şark" neşriyatı yayınları arasında 1998 yılında üç cilt halinde (1. cilt 366, 2. cilt 380, 3. cilt 381sayfa) yayımlanan ve millî kültürün, millî tarihin, millî hatıraların kesif bir erozyona uğradığı dönemleri, yakın tarihin acılarını aksettiren bu roman öncelikli olarak son yetmiş yılda yaşananlara yer vermiştir.

Mehmet Kaplan'ın ortaya koyduğu tahlil metodu ile bu romana yaklaşılmıştır. Değerlendirme yapılırken edebî eserin kendi başına bir bütün olduğu görüşünden hareketle, eseri oluşturan unsurlar ve birbirleriyle olan münasebetleri ele alınmış, eser dışı münasebetler kurulması yoluna nadiren gidilmiştir.

Öncelikle "Şeytanat"ı kısaca özetleyecek olursak;

I. Kitap, "Mukaddime" başlığı altında "İbrahim Suresi" 22. ayet ile başlamakta ve 33 bölümden oluşmaktadır. Bu ilk kitapta karakterlerin tanıtımı yapılmakta ve olay örgüsü kurulmaktadır.

Roman baş kahramanının annesi ve babasının hastaneye gittiği gece gizli servis adamların kapılarına dayanması; "halk düşmanı"nı yani Asadbek'in babasını almaya geldikleri 31 Aralık 1949'da başlıyor. Asadbek'in babasının götürülmesinden sonra kardeşi Semender'in açlık ve soğuktan ölüşü, annesinin aklını kaybetmesi, okulda öğretmeni ve arkadaşlarının vatan hainin çocuğu suçlamalarıyla maruz kalışı, okuldan

ayrılışı, büyüdüğü zaman herkesten öç almak için yemin edişi ve acıma duygusunu o dönemlerde yitirmesi anlatılmakta. 1958’de Asadbek’in, Haydar yani Kesekpehlivan ile tanışıp dost olması, 1960’da 13 yaşında bir çocuk olan Mahmut yani Çıvrındı’yı aralarına almaları, kumar ve hırsızlıkla adım atılan yer altı dünyası ve bu kişilerin bir gün Özbekistan’ın en önde gelen mafya lideri ve ortakları olarak karşımıza çıkmasıyla sonlanmakta. Üçünün de ortak yanı babasız, annesiz büyümüş olmaları ve bunun yarattığı olumsuzluklara geri dönüşler, iç konuşmalarla yer verilmiştir. Ata ana terbiyesi, şefkati almadan büyüyen bu insanları kader bir araya getirmiştir.

Zaman zaman vicdan azabı duyan Asadbek ne olursa olsun seçtiği yoldan dönmez.. Kızı Zeynep’in çok güvendiği adamlarından Cemşit’e duyduğu platonik aşk, onun kendini “Ötgen Günler” romanındaki Zeynep’in yerine koyması ve bu zafiyetin daha sonra yanlış anlaşılması ile sevdiğinin ölüm fermanını hazırlamış olur.

Romanda Asadbek kadar önemli diğer bir şahsiyet de Elçin’dir. 8 Eylül 1978 tarihinde kumar masasından kalkıp evine geldiğinde karısının cansız bedeniyle karşılaşma sahnesiyle okuyucuya tanıtılır. Elçin de karısının öcünü almak için yemin eder ve bu duygu onun Çeçen Zelihan ile tanışmasına yol açar. Elçin’in, Asad’ın kızını kaçıırıp kirletmesiyle birlikte olaylar zinciri başlar ve her ikisinin de hayatı bu olayla birlikte tamamen değişir. Hayat, artık korku ve tereddütlerle dolmuştur. Elçin ve Enver dostluğu da ilk kitaptan itibaren verilmeye başlanmıştır.

“Hakikat = İhanet + Riya (Haset + Aç gözlülük) + Şöhretperestlik = mensepperestlik – Vicdan + İman + Diyanet = 0” bu formül Enver tarafından ortaya konmuştur. Birinci derecedeki kahramanlardan olan Enver, Tarih Enstitüsü’ndeki araştırmacılardan biridir. Ceditler dönemi üzerine araştırmalar yapan bu gencin çalışmaları Hocası Halidi’nin kıskançlığı ve o dönemin siyaseti açısından sakıncalı görüldüğü için tımarhaneye kapatılmasına kadar varacak bir süreci başlatır. Roman boyunca, Enver karşımıza bir yandan akli başında bir tarihçi diğer yandan ruhi dengesi bozuk biri olarak çıkar.

Romanda hakikat, tarihi gerçekler, halihazırda yaşananlar, üniversite dolayısıyla eğitim sistemindeki aksaklıklar, rüşvet, adam kayırmaca olayları ve güvensizlik duygusu akıl hastanesine iki defa tıklan ve sonrasında da kendini asan Enver’in ağzından anlatılmaktadır. Enver’in annesi Risalet Kempir, kendisi gibi üniversitede araştırma yapan karısı Hanzade, çok başarılı bir adam olan ama kimlik konusunda problemlili abisi Habib Settarov ile dialogları dikkat çekicidir. Enver’in kendi kendine veya hayali

varlıklarla yaptığı konuşmalar aracılığıyla yazar, Türkistan tarihi ile ilgili okuyuculara bilgiler verir.

10 Haziran 1980 tarihinde abisinin öldürülme sahnesiyle romana birinci bölümde katılan bir diğer kişi polis müfettişi Zahid Şerifov'dur. Zahid adalet sistemini düzeltmek için bilimle uğraşmaktan vazgeçmiştir. Üç kitapta da suçluları yakalama çabası içerisinde iş ortağı Hemdem ile çabaları ve çaresiz kalışı anlatılmaktadır. Bu kişiler ifa ettikleri fonksiyonlarla birinci derecedeki şahıslar mertebesine yaklaşmaktadır.

Romanda ikinci derecedeki şahıslar arasında; mühendis Şerif Namazov ve karısı Nesibe, fabrika müdürü Kılıç Süleymenov, Asadbek'e rakip olmaya çalışan Hasılbayvaçça, Çeçen mafyasının lideri Hangiray, din adamları Kerim Molla, Sabithan Kari, Asadbek'in karısı Menzure, üniversite hocaları Sahip Polatoviç, Habib Settarov , Asadbek'in çocukluk arkadaşı Celil, milletvekili Aruzbek, Ahıska Türkleri İsmail Bey, Zelihan, Selim, Ahadbey, hariçteki Türkistanlılardan Hüdayar, Sadullahan vb. yer almaktadır.

Turgunluk dönemi, ardından Kayta Kuruş yıllarında Moskova'da ve Taşkent'te yaşanan aksaklıklar, yukarıdakilerin hayallerle uğraşırken, aşağıda mafya vb. oluşumlarla hayatı çekilmez bir hale getirmiştir: İçki, uyuşturucu, fuhuş, kötü yola itilen kızlar ve erkeklerin acınası durumları, Asadbek'in bu işlerdeki rolü, masum ve dürüst insanların bu düzen içerisinde ayakta kalma mücadeleleriyle birlikte, dinî menfaatleri doğrultusunda kullananların eleştirisi, iyi imam - kötü imam tasviri, "Özbek karısını bırakıp bir Yahudi ile evlenen milletvekili Arzubek'in vatanperverliği sorgulanırken diğer yandan idare sisteminin bozukluğu da eleştirilmekte. Çeçenlerin karakteristik özellikleri, Özbeklerle Çeçenlerin ve Ahıska Türklerinin ilişkisi de bu bölümde ağırlıklı olarak işlenmiştir.

II Kitap; 26 bölümden oluşmakta. Girişte "Müelliften" açıklaması ve "Yasin Suresi" 65. ayete yer verilmiştir. Roman, Asadbek'in sık sık gördüğü bir rüya ile başlıyor. Cemşit'in öldürülmesi, Zeynep'in intihar etmesi ve bebeğini kaybedişi, Fergana'da Ahıska Türkleri ve Özbekler arasında çatışma çıkarılması, Fedia isimli adamın bu işteki rolü, Çeçen – Ahıska Türkü - Özbekler arasındaki son döneme kadar kardeşçe ilişkilerin olduğunu anlatılması, Çeçenlerdeki vatan sevgisi, Zelihan'ın Çeçenistan'a gidişi, Asad'ın babasının mezarını buluşu, Enver'in hastaneden çıkıp, tarih enstitüsündeki işine

dönüşü, değişen zamanla birlikte insanların görünüşte değişmeleri ama işlerin eskisi gibi devamı, Enver'in tekrar tımarhaneye tıklışı, intiharı, hapishaneler, polislerin rüşvet alması, Mahmut'un (Çıvrındı) annesini buluşu, çocukluk yıllarına ait hatıralar, Celil ve Asadbek'in namaz, namusluca yaşama konusundaki sohbeti ve din mevzusu, Kılıç ile Hasilbayvaçça'nın anlaşıp Asad'a tuzak kurmaları, namuslu olan birinin yaşamasının çok zor olduğu, iyilik- kötülük, Zahid ve Hemdem'in soruşturmalara devam edişi hiçbir işte neticeye ulaşamamaları, Zeynep'in hemşire Merdane tarafından yavaş yavaş uyuşturucuya alıştırılması, Zelihan'ın vatanında, Moskova'nın isteği üzerine Fediya tarafından öldürülmesi, Asadbek'in kanser olduğunu öğrenmesi, Moskova'da hariçteki Özbeklerden Hudayar ile Asadbek'in buluşmaları, Asadbek kızının video görüntülerini izleyip Elçin'i vurması ve Hasilbayvaçça'yı öldürmesi anlatılmakta.

III. Kitap; girişte “Hac Suresi ve Yasin Suresi”nden bölümler var. 22 bölümden oluşan üçüncü kitapta; Asadbek'in hastalığını saklama çabası, Kesakpehlivan'ın bunu öğrenmesi ve Asad'ın yerine Mahmut'u geçireceğini düşünüp, kendince tedbirler almaya başlaması, halk tababeti yoluyla Asadbek'i tedavi ettirme düşüncesi, Rahman Eke'nin iyi insanları tedavi etme ısrarı ve gelişen olaylar, Menzure'nin Almanya'ya oğullarını yanına gidişi ve onların nişan işleri, Almanya'da yaşayan Türkistanlıların tasviri, vatan sevgileri, özlemleri, tarih bilgileri, dine bakışları, ruh halleri tasvir edilir. Elçi'nin pişmanlıkları, fikir ayrılıkları ve çıkar çatışmaları açığa çıkar. Mafyanın birbirine düşüp hesaplaşmaları, adalet sisteminin Zahid tarafından sorgulanışı, 1980'lerde sistemin iyice bozulmasının örnekleri, ana sevgisi, ana oğul ilişkisi, politikacılarla mafya ilişkisi, Asad'ın kızını affetmesi ve tedavi ettirmeye başlaması anlatılmıştır. Ayrıca 20. yıllardaki sosyal olaylar ve Türkistan'ın Rusya tarafından alınışı tasvir edilmiştir. 3 Şubat 1990 tarihi ve Nas Suresi ile romana son nokta konulmuştur.

Üç ciltte de yer yer ayet ve hadislerden parçalar verilmiştir. Ayrıca Ahmet Yesevi vb. Türk büyüklerinin sözlerine, kıssalara, gelin alış, kız çıkarış, çocuğa isim koyma, kötü bir rüya gördüğünde ne yapılacağı gibi adetler, şiir ve halk şarkılarından örnekler yer almaktadır. Tahir Malik halk hikayelerden faydalanarak, halkın kültürünü okuyucuya aksettirmeye çalışmıştır.

Roman, Asadbek'in hayatı üzerine kurulmuştur. Yer yer Asadbek'in hayatı ve düşünceleri ifade edilmiş, vicdan muhasebesi yaptırılmış, yaptığı zulümleri gözden geçirilmiştir.

O ve yaşadığı dönem göz önüne alınarak mafya, muhacirler ve vatan sevgisi, hak ve adalet, eğitim ve bilim adamları, din ve imamların durumu, dostluk, namus ve kadın meselesi ele alınmış; komünizm ve tarihi olaylara da yer verilmiştir. Yakın tarih başlığı altında 1900'lü yılların başlarından günümüze kadar gelen süreçte Türkistan'da yaşanan Rus İstilasası, Dükçi İşan İsyanı, Basmacılık Hareketi, Ceditçilik, boylar arasındaki çatışmalar, Kayta Kuruş Yılları, Durgunluk Dönemi, Bağımsızlık sonrası toplum hayatındaki değişimler, Özelleştirme, Fergana olayları ve Türkistan'ın birliği meselesi romanın çeşitli bölümlerinde kahramanların hayatı ile ilişkili olarak ele alınmıştır.

Eserde işlenen fikirleri ana hatlarıyla şu şekilde sıralayabiliriz; eğitimle ilgili olanlar, millî şuur ve tarih şuurunu aksettiren fikirler, ahlaki değerler, Özbeklerin örf ve adetlerini aksettiren satırlar, Özbek- Ahıska Türkleri ve Çeçenler arasındaki dayanışmayı aksettiren bölümler, Almanya'da yaşayanlar arasındaki vatan birliği fikri, sürgün fikri, vatan hasretini ve toprak sevgisini ifade eden kısımlar.

“Şeytanat”ta Taşkent, Namangan, Fergana, Kafkaslar, Moskova ve Almanya mekan olarak

seçilmiştir. Geniş bir şahıs kadrosu ve uzun bir zaman dilimi içerisinde yazar, zeminde tarih bakımından gerçek bulunan olayları, yeni bir kurgu haline getirmiştir.

Biz bu çalışmada esas olarak “Şeytanat”ta Türkistan birliği ve bunu bozma çabalarının dile getirildiği bölümleri değerlendireceğiz. Romanda bu temayı vurgulayan bölümlerin sayfaları ve konu başlıkları aşağıda gösterilmiştir:

<u>Sayfa</u>	<u>Konu</u>
I. Cilt: 90- 91	Çeçenler
208-211	Türkistan'ın birliği
256	Rus istilasası
258	Dükçi İşan isyanı
264-267	Basmacılık
315	Çeçen-Ahıska Türkleri-Özbek ilişkileri

328-331	Türkistan'daki boylar arasındaki çatışmalar
343	Ahıska Türkleri-Özbekler
II. Cilt:	24-26 Ahıska Türkleri
	42-45,61 Ahıska Türkleri
	109, 116-121 Özbek-Ahıska Türkleri ilişkisi
	207-210 Çeçenler
	269 Fergana olayları
	330 Vatan sevgisi
III. Cilt:	44-49 Vatan sevgisi
	240 Türkistan'ın ilhaki
	244-245 Vatan sevgisi
	250-251, 258 Çeçenlerde birlik duygusu
	317-319 Türkistan birliği

Özellikle, yirminci asrın başlarında meydana gelen olaylardan sonra ve günümüze kadar devam edegelen zulüm ve sömürgecilik cereyanında istiklal ateşine kendilerini atan Türkistanlılar, tarih sahnesine unutulmaz kahramanlık destanları bırakmışlardır. Millî ve dini duyguları aksettirmesi bakımından Enver, dayısının evinden getirdiği eski harflerle yazılmış belgeler arasında Ulema cemiyetinin toplantı tutanaklarını bulur. Okudukları arasında aşağıdaki satırlar önemlidir:

“Eski Cova'da kıyamet koptuğu zaman Rus askerleri öldürüldü. Kan dökülmeyen ne bir sokak ne de ev kaldı. Cihada çıkan Taşkent halkı “Biz ölsek de, ölelim, dinimiz yok olmasın, Müslüman toprağı kafirlerin ayağı altında eziyet çekmesin, evlatlarımızın “Allah u Ekber!” diyen dilleri kesilmesin”, diye aziz canlarını feda ettiler ki, onlara heves ettik” (1. cilt sayfa 211).

Türkistanlılar politik, dikta siyasetinin bir sonucu olarak gerçek tarihin tahrip edilmesi ve değiştirilmesi sonucunda kendi tarihlerini unutmaya zorlanmıştır, fakat geçmişte de halihazırda da yazar ve şairler edebiyatın gizli gücünden yararlanarak millî tarihi aydınlatmış ve gelecek nesilleri eğitmek ve azatlığa doğru yönlendirmek görevini hakkıyla yerine getirmiştir. Tahir Malik bu durumu;

“İşte Kokan Muhtariyetini ele alın. Lenin herkesin hukuku var demedi mi, dedi. Polonya bağımsız oldu mu oldu, Estonya, Litvanya, Letonya, Fillandiya ayrıldı mı, ayrıldı. Bunlar da bizim gibi Rus imparatorluğunun sömürgeleri idi ya? Onlar bağımsız olup gitti. Biz var yoğun muhtariyet talep etmiştik. Bir bakın, muhtariyete bile razı olmadılar. Lenin Moskova’dan , “Mazlum Şark’a özgürlük verelim” dedi. O tarafta mazlum halkın kanı derya olup aktı. Kokan Muhtariyetini kim kana buladı.? Ruslar mı, Bolşevikler mi? Yok, bunu Türk kanına düşman Taşnaklara havale ettiler. Ben bunu tarihi delillerle ispatlasam, o atasına lanet “sizin sonucunuz, yorumunuz millî niza yarattı” (1. cilt sayfa 256) sözleriyle ifade etmektedir.

Fakat yazar zaman zaman vatanperverlik şiarıyla ortaya çıkan kişilerin sözlerinden, samimiyetlerinden şüphelenmektedir. Bu şüpheleri kahramanlarında Enver’in ağzından şu şekilde dile getirmektedir: *“Bu dergahta “vatanperver” kaç kişi var”, diye düşünmüştü, Enver. Ya şehirde? Her taraf vatanperverlerle dolup taşı mı? Bir adamın arkasından kaç kişi gitmekte (takip maksadında)? Konuşmaları dinleyip, bir yerlere götürmektense ölmek daha evla değil mi?”*

Zaman değişti mi, düzen değişti mi, onlar için fark etmez. Enver’e benzeyen yani doğru yaşamak isteyenler ömür boyu onlarla mücadele etmek zorunda. Enver’i üzen nokta şu ki, Halidiler halk arasında göğsünü gere gere vaaz verirler, kendilerini fedakar milliyetçiler olarak gösterirler.

Nasıl biri, mahalle meydanına çıkıp “ben annemi seviyorum!” diye bağırır?.. Bu adamın bağırduğu mahallede anası ölüm döşeğindeyken, ağzına kim bir damla su verir deyip ilhak yatar... Enver bu konuda çok düşündü. Şu anda da aklından bu fikirler geçmekte. “Halkım” diye gezenler, “vatanperverler” onu yine satmakta. Meslektaşını satan adam yarın bu halkı, bu vatani satması mümkün değil mi?” (1. cilt, sayfa 320).

Bir milleti, kendisinden başka kimsenin düşünmeyeceğini anlamak da millî şuurun bir tezahürüdür. Mensup olduğu milleti sevmek, onun temiz ruhunu lekelememek, bu da millî şuurun bir başka cephesidir. Aynı toprak da doğmasalar da aynı ırktan gelen insanların veya aynı dine mensup ve aynı topraklarda yaşayanların birbirine karşı vatandaşlık, dindaşlık, ırkdaşlık bağlarıyla bağlı olmaları ve yardımlaşmaları fikri işlenir: *“Eski zamanlarda milletler, çeşitli kabilelere bölünüp birbirlerini öldürmüşlerdi. O dönemdeki savaşların kokusunu alıyor musun? Günümüzde böyle*

savaşlar çoğaldı? İki milletten iki aptalı birbirine düşürüp, savaştırıp, ateş çıkarmak çok kolaylaştı” (1. cilt, sayfa 328).

Yazarın, roman kahramanlarının etrafında kardeş kavgasının bütün acılığını, dehşetini ve ekilen husumet tohumlarının bir daha kolay kolay yok edilemeyeceğini insanların içine düştüğü bunalımı ve dramı aksettirmeye çalıştığı sahnelerden biri şu şekilde tasvir edilmekte:

“- Bir yiğiti öldürdüler.

-Yiğit kim, Özbek mi, öldüren- Türk mü?

-Öldüreni kendimiz tutup verdik. Çabucak mahkemesini yapıp karar verin, diye istekte bulunduk. Özbekler arasında garip sözler yayıldı.

- Nasıl?

Ahadbey sessizce oturan Elçin’e bakıp, alçak bir sesle :

-Türklerin vahşiliği hakkında.

-Demek, başladı... dedi Zelihan, tıpkı kendi kendine konuşuyor gibi.- Düğünü durdurmakla iyi yapmışsın. Elçin, sen evine dön.

- Sizinle kalsam ya?

-Sana kalmış... Hadi, Ahadbey, yerinden kalk, gidiyoruz.

-Nereye?

-Selimin evine.

Selim onları hoşnutlukla karşılamadı. Onun bakışlarında endişe de sezilmiyor. Aksine, beklenmeyen misafirlere memnuniyetsizliğini gizlemedi. Eve girmeleriyle birlikte Zelihan hemen arkasına geçip, onu yakasından tuttu.

-Öldüren çocuk kim?- dedi sinirle.

-Tanımıyorum (1. cilt, sayfa 333-334).

Ahıska Türkleri’nin yurtlarından ayrılışları ve çeşitli ülkelere dağılışları, gittikleri topraklarda Müslüman kardeşleri tarafından dostça karşılanıp, bir arada yaşarken birilerinin onları oyuna getirmesini ustaca dile getiren Tahir Malik, bu insanların neden bu tür oyunlara geldiğini anlayamadığını eserinde Çeçen Zelihan’ın dilinden şu şekilde belirtmekte: “Allah’ın kulu böyle olmaz, ya Ata.

Bu adam tuzunuzu yeyip, tuzluğunuza tükürdü (yediği çanağa tükürmek-). Çünkü karışıklık bununla başladı. Öldüren çocukla kendim konuştum. Ben Çeçenim, baba.

Ama Özbeklerin ekmeğini yedim, suyunu içtim. Türklerle aynı kaderi paylaştık. Şu parmağımı ısırırsam da ağrır, bunu ısırırsam da. Arada kan dökülmesini istemiyorum.

-Allah izniyle karışıklık çıkmaz, evladım. Kırk yıl bir söz olmadı aramızda, şimdi bu sözler nereden çıktı? Gençler... (1. cilt, sayfa 339).

Karmaşa esnasında Zelihan önce bu işi Asad ile Hasılbaývaçça'dan bildi. Sonra "Yok, onlar bu kadar geniş çaplı bir işe girişemezlerdi." (2. cilt, sayfa 47) sonucuna varır ki bunda da haklı olduğunu okuyucu ilerleyen satırlarda görür.

Ahıska Türkü İsmail Bey ile Özbek Yiğitali arasında geçen konuşmada; "Biz sizden razıyız, siz de bizden razı olun. Bu kavgalar geçer gider, inşallah, evlatlarımız sağ olsun. Yiğitali, kardeşim, siz başkaları yüzünden utanmayın. Müslüman müslümana elini kaldırırsa, bilin ki arada şeytan vardır. Şeytanın varlığını unuttuk, şeytanın hükmüne boyun eğdik. Bu da kıyametin bir işareti... Fakat o, bir şeyi anlayamadı: Katliama niçin Türkler seçildi?" konuşması Fergana'da başlayan çatışmalar esnasında Çeçen Zelihan ile Özbek ve Türklerin karışık olduğu bir grup arasında geçmektedir (2. cilt, sayfa 45).

Başka bir tarafta ise Asadbek bu olaylarla ilgili kendi kendine düşünmekte ve anlamlandırmaya çalışmaktadır:

"Hangiray'a haber vermiş olsa... demek... biz karışmış gibi olsak, hükümet bizi de sağ koymaz. İstese, bir gecede yerle bir eder, -diye düşündü Asadbek. – Bu Çeçen niçin şaşırıp kaldı? Dört Özbek ile Türk kavga etse ona ne? Sibiryada'daki hapishanelerden katiller kaçmış olsa, Özbek ile Türkün kavgasıyla ne alakası var, olur? Onlar kime hizmet ediyor?..."

Asadbek Zelihan'a baktı. Bu zehir gibi keskin bakışlı gözlerde münafıklık izi var mı yok mu, anlamaya çalıştı. Birkaç nefeslik bakış bunu anlamaya yetmedi. Asadbek herhangi birinin gözlerine dik dik baksa, karşısındaki dayanamayıp gözlerini kaçırmak zorunda kalır. Zelihan ise "beyaz yılan" diye tanınan bu adamdan zerrece korkmadan, çekinmeden oturmaktaydı". (1. cilt, sayfa 329).

Bu olaylarda yazar ön plana Zelihan'ı çıkarmış ve birlik olmak gerektiği düşüncesini onun ağzından vermeye çalışmıştır:

"- Moskova'daki vekiller geldi mi? – diye sordu, Zelihan. O, baba-oğlun hoş olmayan keyfiyetine bunun etkisi olmuş mudur, diye düşündü.

-Döndü- Ahadbey, babasına bir bakış atıp; – Karpuzları elinden düşüp döndüler. Moskova'nın vermeye niyeti yok; dedi.

- Rastladıkları, denk geldikleri yerde yaşayan adamlar vatanın kadrine yeter mi? Mide derdindeki adam vatan derdinden anlamaz. Gitmeyin dedim, dinlemediniz,- İsmail Bey böyle deyip, iç geçirdi.- Vatana geri döndürme niyeti olsa, o zamanda kovup çıkarmazdı. Güzellikle bitecek bir iş değil bu.

- İsterseniz, Özbekistan'ın içinde muhtar vilayet kuralım, dediler.

-Bunun bir faydası var mı? Dedi, Zelihan Ahadbek'e bakarak.

- Oralarda fayda var. Ne Türkler ne de Özbekler bir fayda görür bunda.

- Bize muhtar vilayet değil, vatan toprağı gerek,- dedi İsmail Bey.- Moskova'ya ümitle gittiler ya,

içimizi ferahlatacak bir haber getirmediler. Bu kalpte şimdi ne güneş var , ne nur var ne hayat şarkısı var. Nehirdeki yalnız kayık gibi, fenersiz yüzeriz. Vatan gaflet uykusunda cansız ve bihuş. Korkunç bulutlar aralanır, aydınlık çıkar, diye yanılmışız...

Zelihan dizine şak diye vurdu.” (1. cilt, sayfa 334)

Rus işgali ve onu takip eden Çar ve sonrasında Sovyet hükümetlerinin burada yaşayan Müslüman ahali ile Türk kardeşlerimize uyguladıkları politikalar büyük ve derin yaralar açmıştır. Asad, Celil, Çıvrındı, Kariya, Kozlov arasında geçen konuşmada Kariye bu durumu şöyle dile getirir;

“Rusların av yerinde bu yaşlı Özbek nereden çıktı diye şaşırdınız. Aslında, bu yerler sonradan Rusların oldu. Burada ezelden Türk kavimleri yaşıyordu. Bu taraf Yenisey, o taraf Baykal Gölü, Yakutistan, Tümen, Ceta... Zamanla buralar Rusların eline geçti. Ben aslen Mergilanlıyım. Babam rahmetli hafızdı. Atlas kumaşları dokumada babamın üstüne kimse yoktu. Yirmi dokuzuncu yılda “Hamza'yı mollalar öldürdü” diye ilim sahibi adamları toplayıp, hapsettiler. Babamı da o zamanlar hapsettiler. Babam Mergilan'da yaşasa, Hamza Şah-i Merdan'da öldürülse ... Şuralara bahane lazımdı. Eğer babam hafız olmasaydı kimse ona dokunmazdı. Asad evladım seninle kaderimiz bu noktada birleşiyor. Rahmetli babamı bir daha görmedik. İşte böyle yerlerde azap çekmiştir, diye düşünüyorum” (2. cilt, sayfa 292).

Başka bir bölümde bu acı ferdi plandan sosyal plana yükselir; “Sürgün olayı ve toprak sevgisi, katı bir rejimin insan onurunu ayaklar altına alan yüzü! Vatana yalnız muhabbet gerek. Vatana yürekte sevmesen, çöldeki susuz Nihal gibi kurumaya mahkumdur. Vatana sizin sevginiz bölünmüş, bizimki de bölük pörçük, azizlerim. Siz

vatan içinde yaşayıp vatandan ayrısınız. Bizim kalbimiz vatan hasretiyle atar. Ömrümüzün sonunda üstümüze vatan hasreti kepenini örtecekler” (2. cilt, sayfa 330).

Menzure ile uçakta yanına oturan kadın arasında Almanya yolculuğunda konuşma esnasında içinden geçirdiği fakat yüksek sesle dile getiremediği duyguları dünyadan habersiz olsa bile Türkistanlı bir kadının bir çok Türkistanlıda doğuştan var olan vatan sevgisinin sebebi açıklanmakta;

“Kındık kanımın döküldüğü toprak benim için mukaddestir. Orada ata anam yatmakta, aziz evliyalara yatmakta, bir gün kendimde bu toprağa karışacağım, nasıl olur da onu lanetlerim? Öz yurdunu lanetleyen dili kesip, köpeklerin önüne atsan, itler dahi yemekten utanır, yemez”? (3. cilt, sayfa 40).

Hudayar ve arkadaşlarının durumu, vatan ve vatan hasretinin timsalidir. Evlerine ve topraklarına kuvvetli bir bağlılık gösteren bu insanların beklentileri bağımsızlık sonrasında da gerçekleşmemiştir. Roman bu yönüyle bir hayal kırıklığının ifadesidir. Bu bölümde romanın bütününe hakim olan trajik hava, daha belirginleşir. Almanya’da Doktor Hudayar, Sadullahan vd. arasında Medeminbek vakasının tahlilinden vatan sevgisine doğru geçen konuşmanın bir bölümünde Hudayarhan; *“Sizinle bizim ayıbımız, vatan yolları açılın diye beklemektir. Şuraların hükmündeki Avrupa devletlerinin harıçteki bizim gibi muhacirleri ise vakitli hükümet kurup, vatanlarını özgürleştirmek için mücadele etmekte. Niçin sizinle biz mücadele etmiyoruz? Çünkü bizler- sizin sevdiğiniz Şermuhammedbek’in torunlarıyız Ne Şermuhammedbek mücadele etti ne de Emir Said Alim Han mücadele etti ne de bizler. Sizi bilmiyorum, değerli üstat ama ben vatan karşısında utaniyorum.” (3. cilt, sayfa 49).*

Yukarıda verilen ve görünüşte farklı tarihi olaylarla aslında yazar, vatan sevgisini ve Türk birliğini vurgulamaya çalışmaktadır. Hatta bu birliğin içine, asırlardır Türklerle birlikte yaşayan Müslüman halklardan Çeçenleri de dahil etmekte. Hangiray da romana bu yönüyle girmektedir. Üçüncü ciltte Çeçen mafyasının lideri Hangiray ile Asadbek’in adamlarından Çıvrındı arasında Moskova’da geçen konuşmanın bir bölümünde yazar bu fikrini şu şekilde ifade etmekte; *“- Biz hepimiz müslümanız. Aynı kavimdeniz. Biz aynı ata ananın evlatlarıyız. Oradaki kızıl duvarların arkasındakilerin ata babaları bizlerin yurdunu işgal etti, mezarlarımızı talan etti, kızlarımızı lekeledi. Yine yüz yıl, yine bin yıl, yine kıyamete kadar böyle davranmak istiyor. Eğer benim atalarım cennette olsalar ben onların gözlerine bakmaktan utanıp, cehenneme kaçırım. Ben öç almadan yaşayamam.*

Biz az bir halkız. Bunları tamamen yenemeyiz. Fakat biz onları korku içinde yaşamaya mecbur edeceğiz. Bizim vatanımızı işgal ettikleri için onlar atalarını lanetleyerek yaşamaları lazım! Ben istesem yarın Kremlin'i bombayla yıkabilirim. Fakat bunun bana ne faydası var? Daha önemli olan şey onlara sözümü geçirmem! Ben bunu yavaş yavaş gerçekleştireceğim. Bunun için bana güç lazım. Bunun için senin söylediğin alemin birleşmesi lazım. Hasıl bu düşünceye taraftardı. Fakat senin katır gibi inatçı patronun bunu istemedi. O ahmak, kızıl duvarların içindekilere kulluk kılmakta. Bense onların patronu olacağım, görürsünüz. Hasıl'ı siz yok ettiniz. Fakat ben size karşı savaş açmayacağım. Çünkü siz Özbek kardeşlerimizsiniz. Biliyor musun, ben niçin Özbekleri severim. Çünkü Özbekleri üstadım sever. Biliyor musun üstadım kim- Akademik! (Zelihan)” (3. cilt , sayfa 250-251).

Türkistan'ı birleştirecek şey “iman”dır. Bu sonucu Enver'in hatıra defterini okuyan abisi Habib Settaroviç sayesinde okuyucu öğrenir: *“Ulu Türkistan'ı ancak iman birleştirir. Zamanla Türkistan imandan uzaklaştı. Onucunda bağımsız bir devletin yarısını Rus yarısını Çinliler aldı. Şu anda her iki devletin kızıl bayrakları Müslümanların kanıyla kızarmıştır.*

Atalarının hatalarını, eksikliklerini tekrarlayan evlat nadandır.

İmana dönün dense, bazıları orta asra mı döneceğiz der. Hadi bakalım o döneme dönün, Harezmiler, Biruniler, Timurlar yetiştirin. Orta asır Müslümanlığı dünyayı aydınlattı, akılla zenginleştirdi” (3. cilt, sayfa 317).

Tahir Malik kahramanlarından Enver'in ağzından birlik ve birliğin beraberinde getireceği olumlu sonuçları da şöyle ifade etmektedir: *“Şunu iyi bilmek gerekir ki, bütün Türkistan halkı birleşse, kan dökülmez. Topraklarımızda taksim edilmez. Din de gelişir. Bin kere eyvah ki eyvah, ihtilaf etmek için ittifak ettik ve ihtilafız. Bu sebeple bedbaht olduk. Bütün Türkistan ittifak etse on beş milyonluk bir kuvvet bir araya gelir ki, bu yeri titretir” (1.cilt, sayfa 208).*

Sonuç

Rus idaresinin 1905 ihtilali ile yumuşaması sonucunda Rusya Türkleri içindeki aydınlar düzenledikleri konferanslarla ve diğer faaliyetlerle sadece Türkistan'ın değil tüm Rusya Türklerinin birleşmesine çalıştığını romanın içinde zaman zaman olayların akışı durdurularak basmacılar, Medeminbek, Dükçi İşan ve Ceditler vasıtasıyla verilmiştir.

Şunu unutmamalıyız ki, Türkistan halkları Rusya'dan bağımsız olmak için mücadele ettiler, Türkistan içinde birbirlerinden ayrılmak için değil. Asıl maksatlar istikametinde hareket ederek. Türkistan cumhuriyetleri içlerindeki ayrılma ve uzaklaşma prosesleri durdurması ve tam tersine entegrasyon prosesleri hızlandırması noktasında yazar Almanya, Kafkaslar, Taşkent coğrafyası üzerinde Çeçen - Ahıska Türkü, Özbek Türkü bağlamında Türkistan cumhuriyetleri ayrılmaya değil birleşmeye mahkum olduklarını vermeye çalışmıştır.

Bunun nedeni sadece dil, kültür, iman ve medeniyet değildir Burada başka kaçınılmaz objektif sebepler var. Yazar; Rusya ve Çin arasında kalmak suretiyle dünyanın bugünkü siyasi-iktisadi merkezlerinden uzakta bulunan, açık denizlere çıkış yoluna sahip olmayan, nüfus açısından da küçük olan Türkistan devletleri ayrı ayrı hiç bir zaman hakiki manada bağımsız, en azından kendi bölgesinde etkili ve itibarlı, ciddi devlet olamayacaklarını Hangiray'a söylemiştir.

Eserde zamanın yanı sıra mekan da, zulümle birleşmiş gibi görünür. Genellikle maziye ait mekanlar ızdırapla doludur. Enver, Elçin, Zeynep ve Zahid'in hayatları, adeta yerini bulmayan adamların trajedisidir. Zaman bazen kesin tarihlerle belirtilir, kozmik zamanda belirgindir. Mevsimler, güneşin battığı anlar romanda büyük yer tutar. Akşam beraberinde dertleri getirir. Bilhassa kış mevsimi kuvvetle hissedilir. Zulüm adeta, tabiat şartlarının en çetin olan kış ile birleşerek, ızdırapın şiddetlenmesine sebep olur. Halihazırda yaşanan hayat sahneleri kronolojik olarak verilirken zaman zaman kesintilere uğrar ve araya roman kahramanının mazide yaşadıkları girer. Yazar bu bölümlerde hissi ve heyecanlı bir anlatıma sahiptir. Hitabet üslubuna daha çok okuyucuyu bilgilendirmek istediği bölümlerde yer vermiştir.

Türk aydınları insanın ve toplumun birikimini oluşturan; din, sanat ve ilim kavramlarından biri olan sanatın dolayısıyla edebiyatın bütünleştirici, birleştirici özelliğinin farkına yirminci asrın başlarında varmış ve bu yolda çalışmalar yapmışlardır. Günümüzde de Türk devlet ve toplulukları arasında kültür birliğinin sağlanmasında şair ve yazarlar, millî benlik ve kimlik arayışı içerisinde karşılaştığı sorunlara yerli ve ilmi düşüncenin hakim olduğu cevaplar bulmaya çalışmaktadır (Tural 1993:7). Bugün Türkistan'da var olan devletlerin sınırları temel olarak 1924-1936 yılları arasında Stalin tarafından çizildiği; "Eski SSCB'nin Müslüman cumhuriyetleri yalnızca sınırlarıyla değil hem isimleriyle hem de içerikleriyle varsayılan etnik toplulukların tanımı hatta

dilleriyle yeniden icat edilen geçmişleriyle birlikte 1924 tarihli bir yasadan doğmuşlardır” (Roy: 2000: 8) şeklinde ifade edilmiştir. “Böl” ve “yönet” politikası sonucu oluşturulan ama artık bir gerçek olan bu devletler kendini yeniden tanımlamaya çalışırken zaman zaman hem içlerinde hem de aralarında bazı sorunların çıkmasına engel olamamışlardır. Mesela; 2001 Andican Olayları, Fergana Vadisi’ndeki Mayıs 1989 Olayları, Mayıs- Haziran1990’da Oş Olayları, Tacik - Özbek sürtüşmesi vb. (Naskali 2003:26). Bu sorunların temelinde Sovyet dönemi boyunca mevcut ulus-altı yani kişinin kendi ailesinin ait olduğu bir oymağı veya boya ilişkin olan bölgesel kimliği daha belirgin ve güçlü hale getirilmesi ve ulus-üstü kimlik yani Türk ve İslam kimliği yok etme politikaları yatmaktadır. Bugün çökmüş olan ideolojinin Türkistanlılara nelere mal olduğu unutulmaması gereken bir husustur. Tarihin böyle anlarını kaydetmek, yeni nesilleri uyanık tutmak ihmal edilmemesi gereken bir vazifedir.

Bir milleti, kendisinden başka kimsenin düşünmeyeceğini anlamak da millî şuurun bir tezahürüdür. Mensup olduğu milleti sevmek, onun temiz ruhunu lekelememek, bu da millî şuurun bir başka cephesidir. Aynı toprak da doğmuş, aynı ırktan gelen insanların birbirine bağlı olmaları ve yardımlaşmaları fikri Tahir Malik tarafından başarıyla işlenmiştir.

Sonuç olarak üç ciltlik bu roman benliğini muhafaza etme ve savunma duygusunun tezahürüdür. Türklerin din ve tarih gibi iki değeri kaybetmedikleri müddetçe, tarihin derinliklerine kök salan millî varlıklarını koruyacakları ve dünyadaki diğer Türklerle irtibatlarını muhafaza edecekleri vurgulanmıştır.

KAYNAKÇA

1. Malik, Tahir. (1998) Şeytanat 1, “Şark Neşriyat”, Taşkent.
2. Malik, Tahir. (1998) Şeytanat 2, “Şark Neşriyat”, Taşkent.
3. Malik, Tahir. (1998) Şeytanat 3, “Şark Neşriyat”, Taşkent.
4. Naskali, E. G., ve Şahin, E. (Editörler), (2003). *Bağımsızlıklarının 10. Yılında Türk Cumhuriyetleri*, “SOTA“, Haarlem.
5. Tural, S.K. (1993) Edebiyat Bilimine Katkıları, “Ecdad”, Ankara..
6. Roy, Oliver. (1997) Yeni Orta Asya ya da Ulusların İmal Edilişi, “Metis”, İstanbul.